NORDISK DEMOKRATI

Kapitel 2 af Jonas Norgaard Mortensen

Introduktion til grundbegreber om nordisk demokrati

FOLKESTYRE

Demokrati betyder folkestyre.
På græsk betyder "demos" "folket"
og "kratos" betyder "styre" eller "magt".

I et demokrati ligger magten og styringen hos folket og ikke hos en enkelt person som i et enevældigt monarki eller hos en lille gruppe som i et aristokrati eller oligarki (fåmandsvælde).

Demokrati eller folkestyre er både en styreform af magten og et samfundsideal for en livsform.

Demokrati som styreform kræver valg af folkets repræsentanter, magtens tredeling, en retsstat med uafhængige domstole, fredelig magtoverdragelse, en fri presse og en politisk offentlighed.

Demokrati som ideal og livsform handler også om det indhold, der er i styreformen. Livsværdier, kulturtræk og dyder som fx frihed, lighed, værdighed, tolerance, samtale, retssind, retfærdighed, ansvarlighed, barmhjertighed og medborgerskab.

”Folkestyre er ikke perfekt, men det er den bedste styreform og livsform vi har.” Winston Churchill.

Folkestyre i praksis:

se side 219 og 257

IDÉHISTORIE

GRUNDTVIG: FRIHED OG ORDEN

Frihed og orden – to sider af samme sag

Frihed uden orden leder til anarki,
orden uden frihed til diktatur og stilstand.
Men, fortsætter Grundtvig: ”med et græsk
begreb om orden og et nordisk om frihed er
det ganske anderledes; thi derefter kan man
godt tænke sig en fri kraft-ytring efter billige
love (dvs. gensidigt anerkendte love), i en vis
kreds; thi en sådan var både Nordens
’kreds-gang’ og Grækenlands
olympiske leg’”

Grundtvig
”Lykønskning til Danmark”
GSKV bd. 2:321

”Demokrati er ikke blot en styreform. Demokrati er samtale. Det er en måde at handle på og en måde at omgås andre mennesker på, hvor respekten for individet, fællesskabet, omgivelserne og samfundet er helt centralt.

Demokratiet kan aldrig sikres – netop fordi det ikke er et system, der skal gennemføres, men en livsform, der skal tilegnes. Det drejer sig om et sindelag, der skal bibringes hvert nyt slægtled.”

Hal Koch
1904-1963
Dansk forkæmper for folkeoplysning, civilsamfund og demokrati

FOLKEOPLYSNING

I demokratiet skal folket styre, og derfor skal folket oplyses,
så det er livskyndigt og livsdueligt nok til at styre godt.

Folkestyre går derfor hånd i hånd med folkeoplysning:
I folkeskolen, på folkebiblioteket, i folkehøjskolen, i folkekirken,
i folkesange, i folkeoplysningsforbund, i folkedans og
andre folkebevægelser oplyses folket.

De lærer og lever demokrati.
Folket oplyses, opdrages og ophøjes til folkestyre. I et demokrati
er alle borgere elever i livets skole; at være "elev" betyder
at blive eleveret: at blive opløftet.

Foreningslivet er afgørende for folkeoplysningen, fordi
medlemmer i et foreningsliv og foreningsdemokrati oplæres
og opøves til samfundslivet og samfundsdemokratiet.

"Det er en tankegang, en livsform, som man først tilegner sig derved,
at man lever den igennem i det allersnævreste private liv, i forhold til
familie og naboer, derefter i forholdet udadtil i større kredse, i forholdet
til landsmænd, og endeligt i forholdet til andre nationer." Hal Koch

---

Folkeoplysning i praksis:

se side 179

IDÉHISTORIE

MARSHALL: SENSE OF BELONGING

Den engelske sociolog T.H. Marshall har i sin indflydelsesrige afhandling *Citizenship and Social Class* fra år 1950 defineret citizenship (statsborgerskab/medborgerskab) på følgende vis: "Medborgerskab er en status, der bliver tildelt dem, der er fuldgyldige medlemmer af et samfund. Alle, der besidder medborgerstatus, er lige med hensyn til de rettigheder og pligter, som denne status er forlenet med." (T.H. Marshall: *Medborgerskab og social klasse*, 2003:78f).

Marshall definerer medborgerskab som bestående af tre typer rettigheder:

- Civile rettigheder – juridiske rettigheder såsom ytringsfrihed og ejendomsret.
- Politiske rettigheder – retten til at deltage i politiske processer, for eksempel stemme og stille op til valg.
- Sociale rettigheder – adgang til velfærd, uddannelse og social sikkerhed.

Udvikling af medborgerskab i Europa

I *Citizenship and Social Class* påpegede T. H. Marshall, at begrebet medborgerskab har gennemløbet tre faser. I 1700-tallet udvikledes det civile (juridiske) medborger-skab, i 1800-tallet det politiske medborgerskab, og i 1900-tallet det sociale medborgerskab. Det var dog første med opbygningen af den nationale velfærdsstat under og efter 2. verdenskrig, at de sociale rettigheder fik et betydeligt omfang. Ifølge Marshall er det gennem disse rettigheder, at individer bliver integrerede medlemmer af samfundet – altså bliver "borgere" i en dybere forstand end blot formel status. Medborgere får en følelse af at høre til: "sense of belonging".

BORGER

Begrebet borger har rødder helt tilbage i den græsk-romerske idé om byen (polis) som et politisk fællesskab. Borgere i byen havde borgerskab samt borgerrettigheder og borgerpligter.

Ordet "borger" er et plattysk ord, som stammer fra dem, der boede ved en borg. For eksempel i Ulfborg og Svendborg.

En borger var – ligesom i antikken – en del af samfundet omkring en borg, hvor de nød beskyttelse, arbejdede og levede samt havde nogle rettigheder og pligter.

På græsk betyder polis både by og stat. I de oldgræske byer faldt begrebet "byborger" sammen med begrebet "statsborger", og siden er en borger blevet lig en statsborger i et land.

I perioder i historien skulle nye borgere sværge troskabsed til bysamfundet eller statssamfundet – som et løfte om borgerskab og medborgerskab.

Uanset historiske forskelle er en borger en person i et forpligtende fællesskab – et medborgerskab.

Borger i praksis:

se side 179 og 239

IDÉHISTORIE

GRUNDTVIG: OPTAGELSE I BORGER-SAMFUNDET

At blive en agtet borger

At blive en agtet borger i Danmark er ifølge Grundtvig noget, som alle bør stræbe efter, "men det er eens baade for Christne og Jøder og Hedninger, og bør staae aldeles uden for Troes-Sagen". Han ville have indført en ny form for konfirmation, en 'borgerlig' konfirmation, der ikke tog sigte på optagelse i meninghedslivet, men – uden mindste hensyn til vedkommendes tro – på "Optagelse i Borger-Samfundet".

Grundtvig
"Er skolen virkelig en Troes-Sag?"
VU, bd.4:143

MEDBORGER

Anden verdenskrig var en gruopvækkende påmindelse om, at demokratiet aldrig er vundet én gang for alle, men at der konstant skal kæmpes for demokratiet som livsform. En af de stærkeste stemmer i den erkendelse var den danske teolog og højskolemand Hal Koch, som skriver:

"Demokratiet kan aldrig sikres – netop fordi det ikke er et system, der skal gennemføres, men en livsform, der skal tilegnes. Det drejer sig om et sindelag, der skal bibringes hvert nyt slægtled. Derfor er det folkelige oplysnings- og opdragelsesarbejde nerven i demokratiet."

At deltage i demokratiet betød i det antikke Grækenland at komme til torvet og deltage i de fælles anliggender og debatter om bystaten. At engagere sig. Tage et med-ansvar som med-borger.

Dem, der ikke kom til torvs og ikke tog del i det fælles liv, blev på græsk kaldt "idiōtēs", altså idioter.

At være sig selv nok, at være et individ, der ikke tager del i det fælles liv, er idioti; en modborger, i modsætning til en medborger. Samfundet og kommunefællesskabet er afhængigt af og bæres af borgere, der er medansvarlige som medborgere.

Medborger i praksis:

se side 119 og 239

IDÉHISTORIE

RES PUBLICA: DET FÆLLES BEDSTE

Det fælles bedste er et gammelt begreb med aner tilbage i det romerske begreb res publica, som på klassisk latin betød 'de fælles anliggender', 'den fælles sag' eller 'det fælles bedste'. At træde ind i res publica fordrer, at en person er i stand til at tilsidesætte sine private interesser til fordel for hensynet til det fælles bedste.

En af de klareste formuleringer af, hvad republikanisme går ud på, findes i den britiske filosof Tom Paine's skrift *The Rights of Man* fra 1792, hvor han understreger:

"Enhver regering, der ikke bestræber sig på republikkens princip eller – med andre ord – som ikke fuldt og helt gør res publica til sin genstand, er ikke nogen god regering. En republikansk regering er simpelthen en regering, der er oprettet og gennemført med henblik på det fælles bedste: individuelt såvel som kollektivt."

Tom Paine
The Rights of Man
1792

ANSVAR

At tage ansvar er at svare an på livets spørgsmål. Hvad kalder livet på, at jeg svarer an på – tager ansvar for? Rydde op, stemme til valget, blive besøgsven eller måske frivillig i en forening? Måske endda noget nyt eller lidt farligt?

"Nogle gange må man gøre ting, også selv om det er farligt. Ellers er man ikke et menneske, men bare en lille lort!" skriver Astrid Lindgren i Brødrene Løvehjerte. Ansvar definerer os som mennesker.

Men er demokrati og ansvarligt medborgerskab ikke noget meget dansk, Nordisk eller europæisk? Nej!, siger filosoffen K.E. Løgstrup. At tage vare på hinanden og ansvar for fællesskabet er en livslov. Det er noget menneskeligt og alment – det vil sige, at det gælder alle mennesker, alle steder og til alle tider. Vi bærer så at sige hinanden i vores hænder. Det er en kæmpe gave og opgave. Det er en livslov.

"Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre, uden at han holder noget af dets liv i sin hånd." K. E. Løgstrup i sit hovedværk "Den etiske fordring" fra 1956.

Ansvar i praksis:

se side 257 og 279

IDÉHISTORIE

METTE FREDERIKSEN: SAMFUNDSSIND

Da Mette Frederiksen på det efterhånden berømte pressemøde den 11. marts i år 2020 lukkede det danske samfund ned på grund af covid-19, sagde hun:

"Vi får brug for samfundssind. Vi får brug for hjælpsomhed. Jeg vil gerne sige tak til borgere, virksomheder, arrangører, frivillige organisationer – alle, der indtil nu har vist, at det er præcist det, vi har i Danmark – samfundssind."

Statsministeriets hjemmeside

DANNELSE

Ifølge den danske filosof N.F.S. Grundtvig skal en borger dannes til ansvarligt medborgerskab og folkestyre.

Uden dannelse og folkeoplysning forbliver eller forfalder mennesker til det, Grundtvig kaldte pøblen, almuen eller hoben.

I artiklen "Om Borgerlig Dannelse" fra år 1834 skriver Grundtvig: "Almuen kan ligesaalidt repræsentere som regiere sig selv, om Man saa end fyldte hele Stats-Raadet med dem, thi for at kunne det, maatte de først ved en høiere Dannelse være aandelig traadt ud af deres Sphære og var da ikke længere Almue". De ville i så fald være et folk med en ny bevidsthedsform: medborgerskabet.

Hvor er det så, vi dannes til medborgerskab? "I livets skole, civilsamfundet," kunne Grundtvig have svaret.

Overalt i kommunefællesskabet, hvor mennesker mødes og tager ansvar for livet, dannes vi til medborgerskab. Skoler, højskoler og foreninger spiller en afgørende rolle, men overalt i kommunen er vi alle elever i livets skole.

Dannelse i praksis:

se side 159 og 179

IDÉHISTORIE

DEWEY: DEMOKRATISKE DYDER

"Demokrati er mere end en styreform – det er primært en form for liv i forening med andre, en fælles kommunikeret erfaring."

Dewey, Democracy and Education, 1916, s. 104

Ifølge den amerikanske filosof og pædagog John Dewey er demokrati en livsform. I *Democracy and Education* og *The Public and Its Problems* understreger Dewey, at demokrati ikke blot er en styreform, men en livsform karakteriseret ved fælles erfaring, samarbejde og kommunikation. Demokrati som livsform hviler på visse grundlæggende sociale betingelser og skal tilpasses pragmatisk, så livsformen styres af demokratiske dyder, der udleves situeret i personers virkelighed, praksis og fællesskaber. Dewey forbinder demokrati med visse personlige og sociale dyder. Demokratiske dyder hos Dewey er for eksempel åbenhed, samarbejdsvilje, refleksion, engagement og kritisk tænkning. Dewey så uddannelse som demokratiets rygrad og betoner, at demokratisk dannelse og praksis læres gennem deltagelse. Læring sker gennem aktiv deltagelse i sociale praksisser, og demokratisk dannelse kan kun udvikles gennem reelle erfaringer med demokratiske processer (Dewey: *Democracy and Education*, 1916).

SAMFUND

Et samfund er en gruppe af mennesker, der har fundet sammen. Ordet samfund er afledt af "at finde sammen". Et samfund kan finde sammen om meget forskelligt: et stykke land, altså et territorie, et sprog, en tro og religion, en konge, en ydre fjende, et ansvar, en skæbne eller en kultur.

Alle mennesker fødes ind i en gruppe, en familie. Når gruppen har organiseret sig således, at dens medlemmer i et eller andet omfang deler magt og midler, tro og tale, institutioner, kultur, regler og normer, skabes et samfund. Alt fra et trossamfund til verdenssamfundet.

I en national kontekst opfattes samfundet ofte som en magt, der udgår fra staten eller fra kontrollen over statens myndigheder. Men et samfund er meget mere end bare staten eller statsapparatet.

I Norden er samfundet uløseligt forbundet til civilsamfundet og demokratiet. Her er der en kultur, hvor borgere engagerer sig som medborgere og sammen skaber og styrer lokalsamfundet for det fælles bedste.

Samfund i praksis:

se side 159 og 257

IDÉHISTORIE

TAYLOR: DEMOKRATI KRÆVER FORPLIGTELSE

"Demokratiet kræver en vis grad af forpligtelse fra borgernes side. Den traditionelle enevoldsmagt pålagde borgerne at være passive og adlyde loven. Et demokrati, ungt som gammelt, må nødvendigvis kræve mere. Det er afhængigt af, at dets indbyggere er motiveret til at yde de nødvendige bidrag: til statskassen (i form af skat) og undertiden med blod (i krige). Samtidig bygger demokratiet altid på en vis grad af deltagelse i samfundets styring. Et frit samfund må nødvendigvis erstatte despotisk tvang med en vis form for selvstyring. Når dette ikke lykkes, er systemet i fare".

Charles Taylor
"Nationalism and Modernity"
1997:39. The Politics of Recognition, 1992

KOMMUNE

Kommune betyder fælles pligt og opgave. At være kommune betyder at være et fælleskab, et samfund, som en fælles pligt og opgave for alle medborgere. ”Kommunen” er for nogle blevet synonym med rådhuset, forvaltninger eller ”dem, oppe på kommunen” (forstået som kommunekontoret).

Kommunen er dog noget meget andet og bredere end den administrative forvaltning. Kommunen er det samfund og det fællesskab, som alle medborgere er en forpligtende del af og har et medansvar for. Medborgere tager ansvar, tager del og xtager fat, hvor der er brug for dem. Medborgere bygger op, rydder op, løser problemer og skaber gode liv i kommunefællesskabet.

Medborgerskab er en kultur, en livsform, vi alle skal dannes til og kæmpe for. I alle fællesskaber i kommunefællesskabet.

Kommune i praksis:

se side 239 og 279

IDÉHISTORIE

ANDERSEN: MEDBORGERSKAB SOM STATUS, IDENTITET OG DELTAGELSE

Ifølge den danske samfundsforsker Johannes Andersen bestemmes medborgerskab grundlæggende af status, identitet og deltagelse. Status angiver de rettigheder og pligter, der forbinder borgerne med det politiske fællesskab. Identitet angiver borgernes identifikation med og orientering i forhold til det politiske fællesskab og dets styreform. Endelig er den politiske deltagelse en angivelse af omfanget af borgernes involvering i det politiske fællesskab og dets konkrete institutioner.

Principper for medborgerskab tager ofte udgangspunkt i begreberne frihed, lighed og fællesskab, hvor forskellige vægtninger af de centrale begreber er ensbetydende med en fremhævelse af bestemte sider af medborgerskabet. Liberale positioner fremhæver først og fremmest friheden, mens socialistiske og socialdemokratiske positioner er mere optaget af lighed, udtrykt gennem rettigheder og forpligtelser, der samtidig er en åbning til fællesskab. En position, der især fremhæves af republikanske positioner.

Kilde: "Medborgerskab – begreb, roller og nye muligheder",
af Johannes Andersen i Pædagogik – *introduktion til pædagogens grundfaglighed*, 2015.

Se også bogen *Medborgerskab – demokrati og politisk deltagelse* (1992) af Johannes Andersen.

RELATIONER

En kommune er et fællesskab fyldt med
bekendtskaber, venskaber, naboskaber og partnerskaber.
Det er på mange måder i de relationer, at vi bliver til som individer,
som borgere, som fællesskab og som kommune.

Ordet ”relation” kommer fra det
latinske ‘relatum’, der betyder ’bære’.

Relationer bærer os; vi bærer noget med i mødet,
vi bærer hinanden, og vi bærer det fælles samfund.

En kommunes bæredygtighed eller bærekraft handler
derfor også om relationer og fællesskaber. Hvor stærke er
vores relationer, hvor tillidsfulde, hvor trygge,
hvor respektfulde, hvor ansvarsfulde?

Medborgerskab udleves i kommunefællesskabets
ansvarsfulde relationer, der bærer og er bæredygtige.

Relationer i praksis:

se side 219 og 279

IDÉHISTORIE

NUSSBAUM: SOCIAL POESI

Den amerikanske filosof Martha Nussbaum fremhæver, at en kognitiv (fornuftsbaseret) indføring i statsborgerens rettigheder og pligter ikke er tilstrækkeligt i et demokrati. Det er også nødvendigt;

"at opbygge følelser, der støtter de politiske normer hos folk, som endnu ikke har tilsluttet sig disse eller ikke tilslutter sig fuldt ud (specielt børn og unge)".

Social poesi er ifølge Nussbaum en afgørende faktor for udvikling af en følelsesmæssig fornemmelse for politiske normer knyttet til moralsk medborgerskab.

(Nussbaum: "Radikal ondskab i liberale demokratier – forsømmelse af de politiske følelser", i *Folkeskolens filosofi*, 2008).

BÆREDYGTIG

En kommune er bæredygtig, når den er dygtig til at bære.
En kommune bærer borgerne, og borgerne bærer kommunen.
Og i kommunefællesskabet bærer vi sammen alt det liv,
der skaber og sikrer det gode liv.

I disse år har vi fokus på naturens bæredygtighed.
Det er kritisk og vigtigt. En kommune skal være bæredygtig på
alle livets afgørende områder: natur, kultur, demokrati,
økonomi, psykisk, socialt, fysisk og åndeligt liv.

Vi bærer sammen de trygge fællesskaber,
den livgivende natur, den dannende kultur, den udfordrende kunst,
den demokratiske samtale, det gode velfærdssamfund,
den gode arbejdsplads, børn og unge,
syge og svage, nye og gamle.

Vi er bæredygtige, hvis vi skaber gode liv og opfylder de nuværende
generationers behov uden at bringe fremtidige generationers
muligheder for at opfylde deres behov i fare. Vi tager kort
sagt ikke mere, end vi giver. Vi efterlader ingen
ubetalte regninger. Vi er bæredygtige.

Bæredygtig i praksis:

se side 159, 219 og 257